

12 Μαρτίου 2015

Ο Ακάθιστος Ύμνος: Ιστορία, Δομή, Περιεχόμενο, Σύνθεση

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θαύματα και θαυμαστά γεγονότα](#) / [Θεολογία και Ζωή](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#) / [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#) / [Προσκυνήματα-Οδοιπορικά-Τουρισμός](#)

«Παναγία των Χαιρετισμών» Στη Μονή Διονυσίου του Αγίου Όρους

Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ

Στη Μονή Διονυσίου του Αγίου Όρους υπάρχει ο θρύλος ότι μια μικρή εικόνα «Παναγία των Χαιρετισμών» που φυλάσσεται εκεί είναι εκείνη, μπροστά στην οποία ψάλθηκε για πρώτη φορά ο Ακάθιστος Ύμνος. Κατά το θρύλο η εικόνα έφθασε στο μοναστήρι το 1592 με θαυμαστό τρόπο. Σύμφωνα με επιγραφή στην πίσω πλευρά, «την προσέφερε ο Αλέξιος Γ΄ Μέγας Κομνηνός στον Όσιο Διονύσιο, τον Τραπεζούντιο, κτήτορα της Μονής» και είναι «αυτή ακριβώς η εικόνα που ο πατριάρχης Σέργιος περιέφερε στα τείχη της Πόλης το 626».

Στον Άγιο Μάρκο στην Βενετία τη φορητή εικόνα της «Παναγία Βλαχερνιώτισσας» που φυλάσσεται, λέγεται ότι την μετέφεραν οι Σταυροφόροι το 1204.

Ιδιαίτερη είναι η αγάπη και ξεχωριστός ο σεβασμός, με τον οποίο το σύνολο των πιστών περιβάλλει την Ακολουθία του Ακάθιστου Ύμνου. Αγάπη και σεβασμός που πηγάζουν και εμπνέονται από το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται η Ακολουθία, από την εκφραστικότητα και τον πλούτο των κειμένων, από το μελωδικό ένδυμα

των λόγων. Αγάπη και σεβασμός που εκδηλώνονται με την ευλαβή παρουσία και ενεργό συμμετοχή στην Ακολουθία των «πιστώς προσκυνούντων και δοξαζόντων» Χριστιανών, τα απογεύματα της Παρασκευής καθ' όλη τη διάρκεια της Μεγάλης Τεσσαρακοστής.

Ο Ακάθιστος ύμνος χαρακτηρίζεται ως ένα αριστούργημα της βυζαντινής υμνογραφίας, γραμμένο πάνω στους κανόνες της ομοτονίας, ισοσυλλαβίας και μερικώς της ομοιοκαταληξίας. Η γλώσσα του ύμνου είναι σοβαρή και ρέουσα, γεμάτη από κοσμητικά επίθετα και πολλά σχήματα. Έτσι η εξωτερική του μορφή παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία και ωραιότητα, που συναγωνίζεται το βαθύ του περιεχόμενο.

Κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει τον πλούτο του λόγου, την ύπαρξη σχημάτων, την ποιητικότητα ορισμένων στίχων και προπαντός το υψηλό περιεχόμενο του ύμνου, που εξυμνεί την ενανθρώπιση του Θεού δια της Παναγίας Θεοτόκου. Είναι αλλεπάλληλες οι εκφράσεις χαράς, αγαλλιάσεως και λυτρώσεως που δίνουν ενθουσιαστικό τόνο στον ύμνο.

Το γεγονός δε ότι απ' όλα τα κοντάκια μόνο αυτό είναι σήμερα σε χρήση στην λατρεία της Εκκλησίας μας δείχνει την δύναμη και την εντύπωση που έκανε και εξακολουθεί να κάνει στους πιστούς.

Ακάθιστος Ύμνος - δομή

Η Ακολουθία του Ακάθιστου Ύμνου αποτελείται, κατά βάση, από τον Ακάθιστο Ύμνο και τον Κανόνα του Ακάθιστου Ύμνου, πλαισιωμένα με ψαλμούς, απολυτίκια και ευχές.

Ακάθιστος Ύμνος επεκράτησε να ονομάζεται το Κοντάκιο, το οποίο ψάλλουμε προς τιμήν της Θεοτόκου, τμηματικά κάθε Παρασκευή στις τέσσερις πρώτες εβδομάδες της Μ. Σαρακοστής (6 οίκοι με απόδειπνο - Χαιρετισμοί), και ολόκληρο την πέμπτη εβδομάδα (24 οίκοι). Το προοίμιο του είναι το «Τη Υπερμάχω στρατηγώ», έχει αλφαβητική ακροστιχίδα (Α - Ω) και διπλό εφύμνιο (Χαίρε, Νύμφη ανύμφευτε και Αλληλούια).

«Κοντάκια» παλαιότερα λέγονταν ολόκληροι ύμνοι, ανάλογοι προς τους «Κανόνες». Η ονομασία οφείλεται μάλλον στο κοντό ξύλο επί του οποίου τύλιγαν τη μεμβράνη που περιείχε τον ύμνο.

Το πρώτο τροπάριο λεγόταν «προοίμιο» ή «κουκούλιο» και όσα ακολουθούσαν λέγονταν «οίκοι», ίσως διότι ολόκληρος ο ύμνος θεωρείτο ως σύνολο οικοδομημάτων αφιερωμένων στη μνήμη κάποιου αγίου.

Κοντάκιο λέγεται συνήθως σήμερα το πρώτο τροπάριο ενός τέτοιου ύμνου.

Ο Ακάθιστος Ύμνος περιέχει προοίμιο και 24 «οίκους». Ως προοίμιο του Ύμνου ψάλλεται σήμερα το «Τη Υπερμάχω στρατηγώ», το οποίο όμως, καθώς φαίνεται, δεν είναι το αρχικό. Αντίθετα, ως γνήσιο προοίμιο φέρεται το, σήμερα, αυτόμελο απολυτίκιο «Το προσταχθέν μυστικώς λαβών εν γνώσει», που έχει αμεσότερη

σχέση με το περιεχόμενο του Ύμνου, αναφερόμενο κι αυτό στο γεγονός του Ευαγγελισμού.

Το «Τη Υπερμάχω» συνετέθη επ' ευκαιρία της σωτηρίας της Κωνσταντινούπολης από κάποιο κίνδυνο και συνδέθηκε μάλλον αργότερα με τον Ύμνο. Σ' αυτό θα συνέβαλε και το γεγονός ότι ο Ύμνος ψαλλόταν συχνά στην Κωνσταντινούπολη στις ευχαριστήριες ακολουθίες προς τιμήν της Παναγίας, πολιούχου της Βασιλεύουσας.

Οι 24 «οίκοι» σχηματίζουν αλφαβητική ακροστιχίδα και έχουν εφύμνιο οι μεν περιττοί «Χαίρε, Νύμφη, ανύμφευτε», οι δε άρτιοι «Αλληλούια». Από αυτούς οι 12 αναφέρονται στον Κύριο και τελειώνουν με το «Αλληλούια» = Αινείται το Θεό. Οι άλλοι 12 οίκοι αναφέρονται στη Θεοτόκο και τελειώνουν με το «Χαίρε, Νύμφη ανύμφευτε». «Εφύμνιο» λέγεται η τελευταία φράση του ύμνου που επαναλαμβάνει ο λαός.

Μέσα στους 72 στίχους συναντούμε 144 χαιρετισμούς στη Θεοτόκο: «Χαίρε, της εκκλησίας ο ασάλευτος Πύργος, Χαίρε, της βασιλείας το απόρθητον τείχος, Χαίρε δι ης εγείρονται τρόπαια, Χαίρε, δι ης εχθροί καταπίπτουσι ...;». Από τη λέξη ΧΑΙΡΕ ονομάστηκαν και Χαιρετισμοί.

Περιεχόμενο του Ύμνου

Ο Ύμνος διακρίνεται σε δύο ενότητες:

A) A-M, που αποτελεί το ιστορικό τμήμα (Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, σύλληψη Χριστού από την Παναγία, επίσκεψη της Θεοτόκου στην Ελισάβετ, ανησυχία Ιωσήφ, επίσκεψη ποιμένων και μάγων στο νεογέννητο Χριστό, επιστροφή Μάγων, φυγή στην Αίγυπτο, Υπαπαντή), και

B) N-Ω, που αποτελεί το δογματικό-θεολογικό τμήμα (άσπορος σύλληψη, θεότης και ανθρωπότης του Χριστού, σωτηρία του ανθρώπινου γένους με τη θυσία του Ιησού, θέωση των ανθρώπων, θεομητορικής αξίας της Θεοτόκου κá) χωρίς όμως να λείπουν από κάθε ενότητα και στοιχεία της άλλης.

Πηγές του ύμνου είναι η Αγία Γραφή και οι Πατέρες της Εκκλησίας.

Η Ονομασία του Ύμνου

Η ονομασία Ακάθιστος Ύμνος αποδόθηκε στον Ύμνο οφείλεται στο ότι «ορθοστάδην τότε πάς ο λαός κατα την νύκτα εκείνην τον ύμνον τη του Λόγου Μητρί έμελψαν και ότι πάσι τοις άλλοις οίκοις καθήσθαι εξ έθους έχοντες, εν τοις παρούσι της θεομήτορος όρθον πάντες ακρωόμεθα». Αυτά γράφει το Συναξάριο, και εντοπίζει «την νύκτα εκείνη» το καλοκαίρι του 626.

Επίσης, από την πρώτη στιγμή που εμφανίστηκε ο ύμνος οι πιστοί σε κάθε ευκαιρία και αφορμή, τον έψαλαν όρθιοι και απ'; την αρχή συνδέθηκε με την εορτή του Ευαγγελισμού του οποίου την ακολουθία το εκκλησίασμα παρακολουθούσε όρθιο.

Χρόνος και αιτία σύνθεσης

Σύμφωνα με το Συναξαριστή, ο Ύμνος δημιουργήθηκε το 626, μετά τη σωτηρία της Κωνσταντινούπολης από την πολιορκία των Αβάρων και των Περσών, οπότε και εψάλει για πρώτη φορά.

Κατά το έτος 626 η Κωνσταντινούπολη πολιορκήθηκε από τους Πέρσες και Αβάρους. Ο βασιλέας Ηράκλειος απουσίαζε στη Μικρά Ασία σε πόλεμο κατά των Περσών. Τότε ο φρούραρχος Βώνος μαζί με τον Πατριάρχη Σέργιο ανέλαβαν την υπεράσπιση της αυτοκρατορίας. Ο Πατριάρχης περιέτρεχε τη πόλη με την εικόνα της Παναγίας της Βλαχερνίτισσας και ενεθάρρυνε τα πλήθη και τους μαχητές.

Ξαφνικά έγινε φοβερός ανεμοστρόβιλος που δημιούργησε τρικυμία και κατέστρεψε τον εχθρικό στόλο και τη νύκτα της 7ης προς την 8η Αυγούστου, αναγκάστηκαν να φύγουν άπρακτοι. Ο λαός πανηγυρίζοντας τη σωτηρία του, συγκεντρώθηκε στο Ναό της Παναγίας των Βλαχερνών και όλοι όρθιοι έψαλλαν τον από τότε λεγόμενο «Ακάθιστο Ύμνο» στην Παναγία, αποδίδοντας τα «νικητήρια» και την ευγνωμοσύνη τους στην «Τη Υπερμάχω στρατηγώ».

Για να ψαλθεί όμως τότε θα πρέπει να είχε συντεθεί νωρίτερα, καθώς δεν ήταν δυνατό να γίνει αυτό σε μια νύχτα. Κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν ότι ο ύμνος έπρεπε να προϋπήρχε στη λειτουργική πράξη, και να ψάλθηκε τότε «ορθοστάδην», από μεγίστη αφοσίωση προς εγκωμιασμό της Θεοτόκου. Και προκρίθηκε αυτός ο ύμνος από κάποιον άλλον ενδεχομένως, επειδή θα ήταν κιάλας καθιερωμένος στην Αγρυπνία της 15ης Αυγούστου στη Βλαχέρνα, και επειδή το περιεχόμενό του, με χαρακτήρα διηγηματικό, δογματικό, και δοξολογικό -εγκωμιαστικό προσφερόταν για τη διάσωση και τη λύτρωση της Πόλης από τη δεινή περίσταση.

Η δομή, το ύφος και το περιεχόμενο του ύμνου είναι μάλλον μεταρωμανικά στοιχεία, όπως κατάδειξε ο καθηγητής Νικόλαος Τωμαδάκης. Ο ύμνος αναφέρεται σε όλο το μυστήριο της ενανθρώπισης του Χριστού, στο οποίο είναι βασικός παράγοντας η Θεοτόκος. Έτσι, ο μαριολογικός και ο χριστολογικός χαρακτήρας του είναι φανερός.

Συνεπώς, μπορούμε να πούμε ότι αναφέρεται σε κοινό εορτασμό του Ευαγγελισμού και των Χριστουγέννων -; οι γιορτές χωρίστηκαν στα χρόνια του Ιουστινιανού (527-565) -; αλλά εύκολα επίσης μπορούμε να πούμε ότι ο εγκωμιαστικός και δοξολογικός χαρακτήρας του ύμνου είναι πρόσφορος για κάθε περίσταση που η θρησκεία ψυχή θέλει να αναφερθεί στο θαύμα της σωτηρίας της.

Σύνθεση του Ύμνου

Από τα σημαντικότερα και δυσκολότερα φιλολογικά προβλήματα είναι αυτό της σύνθεσης του Κοντακίου του Ακάθιστου Ύμνου. Συνθέτης, χρόνος και αιτία της

σύνθεσης παραμένουν ακόμα ανεξακρίβωτα από τους μελετητές.

Με τη χρονολογία σύνθεσης του ύμνου συνδέεται αναπόφευκτα το όνομα του ποιητή του ύμνου, του μελωδού. Ο ύμνος φέρεται σε όλη τη χειρόγραφη παράδοση ανώνυμος, και ο Συναξαριστής που τον συνδέει με το γεγονός της διάσωσης από την πολιορκία του 626 δεν κάνει λόγο ούτε για το χρόνο της σύνθεσης ούτε για τον ποιητή του.

Ήταν φυσικό, η παράδοση σιωπηρά, αλλά και πολλοί μεγάλοι μελετητές να αποδώσουν τον έξοχο αυτό ύμνο στον κατ΄; εξοχήν πρίγκηπα των βυζαντινών υμνογράφων, τον Ρωμανό το μελωδό (α΄ μισό ς΄ αι.). Υπάρχει και μια μεταγενέστερη μαρτυρία, του ις΄ αι., ως σημείωση σε κώδικα του ΙΓ΄ αι. (της μονής Βλατάδων 41, φ. 193α) που αναφέρει το όνομα του Ρωμανού ως ποιητή του ύμνου.

Υπάρχουν όμως και άλλες δύο περιπτώσεις για τον μελωδό του Ακάθιστου Ύμνου, με εξίσου σοβαρές ενδείξεις. Η μία είναι ότι στη λατινική μετάφραση του ύμνου, γύρω στο 800, από τον Επίσκοπο Βενετίας Χριστόφορο, αναφέρεται το όνομα του Γερμανού Α΄ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (715-730 κοιμήθηκε 740) που ήταν σύγχρονος με τα γεγονότα του 718 “;Incipit Hymnus de Sancta Dei Genetrice Maria, Victoriferus atque Saluatorius, a Sancto Germano Patriarcha Constantinopolitano”;

Η άλλη περίπτωση είναι, ότι σε μια παλαιά αχρονολόγητη εικόνα του Ευαγγελισμού στο παρεκκλήσιο του Αγίου Νικολάου της ονομαστής μονής του Αγίου Σάββα στα Ιεροσόλυμα, εικονίζεται κι ένας μοναχός που κρατάει ειλητάριο με γραμμένο το «Άγγελος πρωτοστάτης ουρανόθεν επέμφθη». Στο κεφάλι του μοναχού υπάρχει η ένδειξη «Ο ΑΓ. ΚΟΣΜΑΣ». Αυτός ο Άγιος Κοσμάς δεν είναι άλλος από τον Κοσμά το μελωδό, που κοιμήθηκε το 752-4, κι είναι κι αυτός σύγχρονος με την θαυμαστή λύτρωση της Κωνσταντινούπολης από την πολιορκία του 718.

Ο Κανόνας του Ακάθιστου είναι έργο των Ιωάννου Δαμασκηνού (οι ειρμοί) και Ιωσήφ Ξένου του Υμνογράφου (τα τροπάρια).

Τρόπος εκτέλεσως

Ιστορικές συγκυρίες δεν επέτρεψαν να διασωθεί ως τις μέρες μας ο τρόπος μελωδικής εκτέλεσης του Ύμνου. Γι΄ αυτό τον λόγο δεν ψάλλεται αλλά ραψωδείται από τους ιερείς στους ναούς, κατά την τέλεση της Ακολουθίας.

Πηγή: agiameteora.net